

УДК 338.43:339.9:339.923

*Економіка
сільського
господарства*

Осташко Т.О., д-р екон. наук, член-кор. НААН України
головний науковий співробітник
Інституту економіки та прогнозування НАН України

**РИНКИ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ТОВАРІВ
ПІД ВПЛИВОМ ОЧІКУВАНИХ ЗМІН
ТОРГОВЕЛЬНИХ РЕЖИМІВ**

Проведено аналіз зміни режимів торгівлі сільськогосподарськими товарами в умовах альтернативних варіантів економічної інтеграції України – створення ЗВТ між ЄС та Україною та приєднання України до Митного союзу Російської Федерації, Казахстану та Білорусі. Розкрито можливості розширення сільськогосподарського експорту України та сформульовані застереження щодо розвитку окремих ринків сільськогосподарських товарів в умовах ЗВТ з ЄС. Проаналізовані переваги та ризики співпраці України з країнами МС/СЄП¹.

К л ю ч о в і с л о в а : регіональна інтеграція, зона вільної торгівлі, митний союз, торговельні режими, торгівля сільськогосподарськими товарами.

Упродовж останніх двох десятиліть у світовій торгівлі стрімко поширюються мережі регіональних торговельних угод. Процеси регіоналізації світової торгівлі розвиваються більш динамічно, ніж процес багатосторонньої лібералізації в рамках Дохраунду СОТ. Регіональні інтеграційні об'єднання формуються, як правило, навколо центрів інтеграції, роль яких виконують найбільш розвинені країни світу – ЄС, США, Японія тощо, а останнім часом і Російська Федерація. Зокрема, наразі чинними є 28 угод ЄС, які передбачають створення ЗВТ. Крім уже чинних угод, ЄС завершив переговорний процес щодо дев'яти торговельних угод, які ще не набрали чинності (у т. ч. з Україною). ЄС також перебуває у процесі переговорів щодо дев'яти ЗВТ.

В останні роки спостерігається тенденція укладання торговельних угод між самими центрами інтеграції. Зокрема, ведуться переговори про створення ЗВТ між ЄС та США та ЄС і Японією. Такі ЗВТ змінять умови світової торгівлі в тому числі й для третіх країн.

Після вступу у 2008 р. до СОТ для України відкрилася перспектива участі у створенні регіональних торговельних угод між членами СОТ, насамперед можливість створення зони вільної торгівлі (ЗВТ) з ЄС (у рамках угоди про Асоціацію з ЄС). А от набуття членства у Митному союзі Російської Федерації, Казахстану та Білорусі, навпаки, стало надзвичайно ускладненим через необхідність дотримуватися положень статті XXIV ГАТТ-94, яка визначає умови, спрямовані на захист інтересів третіх держав – членів СОТ у разі створення групою країн митного союзу. Очевидно, що у разі приєднання України до МС РФ, Казахстану та Білорусі Україні довелося би діяти відповідно до ст. XXVIII ГАТТ стосовно правил зміни розкладів зобов'язань

¹ Публікацію підготовлено за виконання НДР відомчої тематики "Формування структури базових ринків реального сектора економіки України в умовах глобальної лібералізації та національного протекціонізму в торгівлі" (протокол № 8 бюро відділення економіки НАН України від 21 липня 2011 р.), № держреєстрації 0112U000045.

країн – членів СОТ і надання компенсації тим країнам, чия торгівля може зазнати втрат внаслідок зміни або відкликання поступок [1].

Такі інтеграційні центри, як ЄС та Російська Федерація, мають більшу переговорну владу та ресурси, тому при укладанні двосторонніх угод із менш розвиненими економіками не вдається уникнути асиметричності у домовленостях на користь перших. Україні не вдається уникнути асиметричності ні у ЗВТ з ЄС, ні у Митному союзі, інтеграційним центром якого є Російська Федерація.

Після оприлюднення офіційного тексту Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом та його державами-членами, з іншої сторони (далі Угода про асоціацію між Україною та ЄС, або Угода про асоціацію) спочатку англійською, а потім і українською мовами [2] з'явилася можливість детально проаналізувати її положення щодо зміни умов торгівлі сільськогосподарськими товарами між ЄС та Україною і на цій основі визначити як нові можливості, що відкриються для сільського господарства України, так і ризики, що є неминучими у сучасних регіональних інтеграційних об'єднаннях. Відповідні положення містяться у розділах IV (Торгівля та питання, пов'язані з торгівлею) та V (Економічне і галузеве співробітництво) Угоди про асоціацію, а також у додатках, які визначають графіки скасування мит, застосування тарифних квот, захисних заходів, географічних зазначень тощо. Розділом IV Угоди про асоціацію передбачене поступове створення зони вільної торгівлі протягом перехідного періоду у максимум 10 років, починаючи з дати набрання цією Угодою чинності.

Порівняння поточних рівнів тарифного захисту ЄС та України. Насамперед слід відзначити, що початкові умови для створення ЗВТ між ЄС та Україною є несиметричними і навіть дискримінаційними по відношенню до України. Для ЄС характерна наявність великої кількості специфічних та комбінованих ставок увізного мита, тоді як в Україні ставки ввізного мита переважно адвалерні. На відміну від України ЄС застосовує складну структуру комбінованих ставок увізного мита та систему вхідних цін. Крім того, ЄС використовує експортні субсидії та спеціальні захисні заходи для сільськогосподарських товарів, на які Україна не має права.

Ринки сільськогосподарських товарів є найбільш захищеними в ЄС [3]. Діюча середня ставка ввізного мита на сільськогосподарські товари у ЄС становить 19,8%, тоді як в Україні – 9,2%. Найвищий рівень тарифного захисту має ринок молока та молочних продуктів ЄС, де середній тариф у 2011 р. становив 55,2%, тоді як в Україні – лише 10%. Максимальні тарифи на продукцію тваринного походження в ЄС перевищують 200% в результаті застосування тарифних квот.

ЄС підтримує тарифні квоти на 4,8% тарифних ліній, в основному це сільськогосподарські продукти. Тарифні квоти введені для 15,1% тарифних ліній сільськогосподарських продуктів. Україна ж використовує тарифну квоту лише на цукрову тростину з імпортом тарифом 50% понад тарифну квоту.

Зміна режимів торгівлі сільськогосподарськими товарами з ЄС після створення ЗВТ. Закономірно виникає питання, як в Угоді про асоціацію з ЄС вирішується проблема щодо несиметричності торговельних режимів ЄС та України. На жаль, аналіз тексту Угоди показує, що створення ЗВТ з ЄС усуває таку несиметричність лише частково.

У р. IV Угоди передбачено, що протягом перехідного періоду в максимум 10 років, починаючи з дати набрання Угодою про асоціацію чинності, кожна Сторона зменшить або анулює ставки ввізного мита на товари походженням з іншої Сторони відповідно до Графіків, встановлених у Додатку I-A до Угоди. Відповідно до умов угод про вільну торгівлю в рамках СОТ повна лібералізація має охоплювати не менш ніж 95% тарифних ліній або обсягу товарообігу між сторонами залежно від того, якого з цих двох показників буде досягнуто першим. Стосовно решти 5% встановлюється "інший режим" на умовах, які кожна Сторона визначає окремо.

Ці вилучення стосуються насамперед сільськогосподарських товарів.

Відповідно до тарифної пропозиції ЄС із 9699 тарифних ліній ЄС тільки 8674 будуть лібералізовані одразу після запровадження ЗВТ, ще 732 – протягом періоду від 1 до 7 років, а на 362 тарифні лінії будуть встановлені тарифні квоти, з яких переважна

кількість (339) ліній представляють сільськогосподарські товари. Це означає, що тарифні квоти встановлюються на 15% тарифних ліній сільськогосподарських товарів.

Слід відзначити, що угода з Україною не є винятком. Усі ЗВТ, створені між ЄС та іншими країнами і групами країн, мають вилучення, які стосуються саме сільськогосподарства. Найбільш лібералізованими є умови торгівлі сільськогосподарськими товарами у ЗВТ, які вони створюють із майбутніми членами ЄС.

Приклади ЗВТ ЄС з іншими країнами показують, що як і в тексті Угоди про асоціацію з Україною основним інструментом обмежень у торгівлі сільськогосподарськими товарами є тарифні квоти, в рамках яких забезпечується безмитний доступ. Сільськогосподарський експорт України до ЄС можна буде збільшити за рахунок використання тарифних квот тільки за умови, якщо вітчизняні експортери зможуть задовольнити вимоги ЄС щодо безпечності та стандартів якості продукції і відповідним чином сертифікувати продукцію для експорту в ЄС.

Перспективи розширення торгівлі сільськогосподарськими товарами в рамках ЗВТ з ЄС. Для сільського господарства України важливими є отримання та використання тарифних квот на товари, які традиційно експортуються в ЄС. Адже відомо, що будь-яка ЗВТ вигідна насамперед експортерам і створює виклики для виробників, які працюють на внутрішній ринок.

Розширення експорту сільськогосподарської продукції в ЄС має суттєве значення не тільки для сільського господарства, але й для економіки країни, тому що в останні роки роль експорту сільськогосподарських товарів суттєво посилюється.

У 2012 р. експорт сільськогосподарських товарів (коди 1-24 УКТ ЗЕД) становив 26% у структурі товарного експорту України проти 18,7% у 2011 р. Таким чином, у 2012 р. частка експорту продукції агропродовольчої групи в товарному експорті України практично зрівнялася з часткою експорту чорних металів та виробів із них, яка становила 26,4%. Причому обсяги експорту чорної металургії зменшилися на 15%, а агропродовольчого сектора – зросли майже на 40%. Враховуючи значний сільськогосподарський потенціал України, нестабільний попит на світових ринках металургійної продукції, яка переважала в структурі українського експорту до 2012 р., а також збільшення попиту і тенденцію зростання світових цін на продукцію сільського господарства, роль сільського господарства у формуванні надходжень від експорту товарів зростатиме.

З іншого боку, сільськогосподарські товари – це значна частина товарної торгівлі між ЄС та Україною. У 2011 р. вони становили 18% у структурі вартості українського експорту товарів до ЄС, а у 2012 р. – 29% (рис. 1).

9–11% становлять сільськогосподарські товари у структурі імпорту з ЄС. Сальдо зовнішньоторговельного балансу сільськогосподарських товарів у торгівлі з ЄС позитивне, тоді як сальдо загальної торгівлі товарами з ЄС негативне. Таким чином, розширення сільськогосподарського експорту є стратегічно важливим завданням при створенні ЗВТ з ЄС. У 2012 р. вартість сільськогосподарського експорту України в країни ЄС зросла на 54% (із 3,18 млрд дол. США у 2011 р. до 4,92 млрд дол. США у 2012 р.).

У 2012 р. понад 40% вартості українського сільськогосподарського експорту становив експорт зернових. Експорт насіння олійних дорівнював майже чверті у структурі сільськогосподарського експорту в ЄС. Експортуються в ЄС також їстівні плоди та горіхи, кондитерські вироби. Незначну частину експорту становлять алкогольні і безалкогольні напої, продукти з какао, готові продукти із зерна.

У структурі експорту зернових у країни ЄС переважає кукурудза. У 2012 р. в країни ЄС її було експортовано 6,2 млн т, що зайняло понад третину всього експорту кукурудзи. Експорт пшениці та суміші пшениці та жита (меслін) у країни ЄС становив у 2012 р. 1,5 млн т, або 17% всього експорту цієї товарної групи. Частка експорту ячменю в країни ЄС є незначною і становила всього 3,7% від обсягів експорту ячменю з України.

Значною є також роль ЄС у торгівлі насінням олійних. У 2012 р. в країни ЄС було експортовано понад 1 млн т насіння ріпаку, або 85% всього експорту насіння ріпаку з України. Частка експорту насіння соняшнику в країни ЄС наближається до 20%, а обсяги експорту у 2012 р. становили 54,2 тис. т.

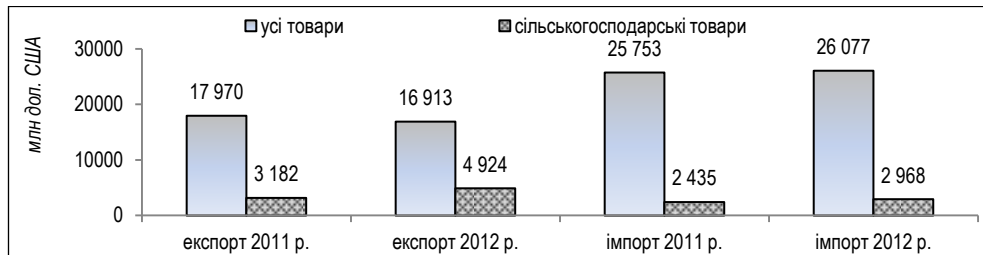

Рис. 1. Експорт та імпорт сільськогосподарських товарів у структурі зовнішньої торгівлі товарами України з ЄС у 2011 р. та 2012 р.

Джерело: побудовано за даними Держстату України: Країни за товарною структурою зовнішньої торгівлі на 2 зн. УКТЗЕД за січень–грудень 2011 р. – січень–грудень 2012 р. [Електронний ресурс]. – Доступний з : <<http://www.ukrstat.gov.ua>>.

В експорті жирів з України в ЄС переважає експорт соняшникової олії. У 2012 р. його обсяги в країни ЄС становили 68 тис. т, або близько 20% у структурі експорту соняшникової олії з України.

У тексті Угоди прописано (Додаток 1-D. Захисні заходи для вивізного (експортного) мита), що експортне мито, яке наразі діє в Україні на насіння соняшнику (мито 10%) буде скасовано поступово впродовж 10 років, тобто щорічно від часу набуття чинності Угоди про ЗВТ відбуватиметься зменшення мита на 1%. Одночасно буде запроваджено спеціальний захисний механізм, який передбачає стягнення додаткового збору при експорті. Сума експортного мита та додаткового збору не повинна перевищувати розміру експортного мита, яке діє для інших країн. Із 11-го по 15-й роки з часу набуття чинності Угоди діятиме лише додатковий збір, який зменшуватиметься з 10 до 0%. Таким чином вводиться спеціальний захисний механізм, що передбачає стягнення додаткового збору при експорті насіння олійних і спрямований на досягнення балансу інтересів між виробниками насіння олійних, олії та споживачами.

На ринку продукції рослинництва стратегічно важливими для розширення експорту є результати переговорів щодо квот на експорт у ЄС пшениці, ячменю, кукурудзи, сої за нульовою ставкою ввізного мита.

Хоча ЄС є чистим експортером пшениці, країни ЄС імпортують пшеницю з України, яка переважно використовується ними як фуражна. Ринок ЄС для України надзвичайно перспективний: країни ЄС споживають до 60 млн т фуражної пшениці. У 2008–2009 рр. Україна експортувала в ЄС відповідно 2,8 та 2,4 млн т пшениці, що становить близько 5% обсягу ринку фуражного зерна ЄС. Проте в останні роки обсяги експорту пшениці в ЄС знизилися і становили 1,4–1,5 млн т у 2011–2012 рр. (рис. 2). Тим не менше, частка експорту пшениці в ЄС у загальному експорті пшениці з України залишається високою. Отже, виділення Україні тарифної квоти у розмірі 950 тис. т із доведенням до 1 млн т протягом 5 років від початку імплементації угоди створює нові можливості для стимулювання її виробничого та експортного потенціалу.

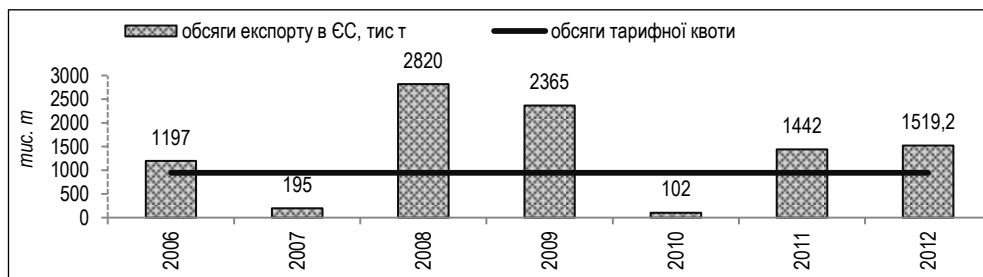

Рис. 2. Обсяги експорту пшениці та суміші пшениці і жита (меслін) з України в ЄС: 2006–2012 рр. та розмір річної тарифної квоти ЄС, тис. т

Джерело: побудовано за даними Держстату України: Експорт-імпорт окремих видів товарів за країнами світу за січень–грудень 2006 р. – січень–грудень 2012 р. [Електронний ресурс]. – Доступний з : <<http://www.ukrstat.gov.ua>>.

Україна є чистим експортером *кукурудзи*, а ЄС – чистим імпортером. Внутрішнє споживання *кукурудзи* в ЄС на кормові потреби становить до 45 млн т, тож у 2012 р. частка української *кукурудзи* у внутрішньому споживанні ЄС становила близько 14%. Отже, у ЗВТ з ЄС Україна отримає перспективу розширення виробництва і експорту *кукурудзи*, збільшення надходжень від експорту *кукурудзи*.

Проте, враховуючи, що експорт *кукурудзи*, у тому числі в ЄС набрав динаміки протягом останніх двох років (рис. 3), розмір тарифної квоти на імпорт в ЄС було встановлено на відносно невисокому рівні – 400 тис. т щорічно з початку імплементації угоди із поступовим збільшенням до 650 тис. т протягом п'яти років. Це становить усього 6% від обсягів експорту *кукурудзи* в ЄС у 2012 р.

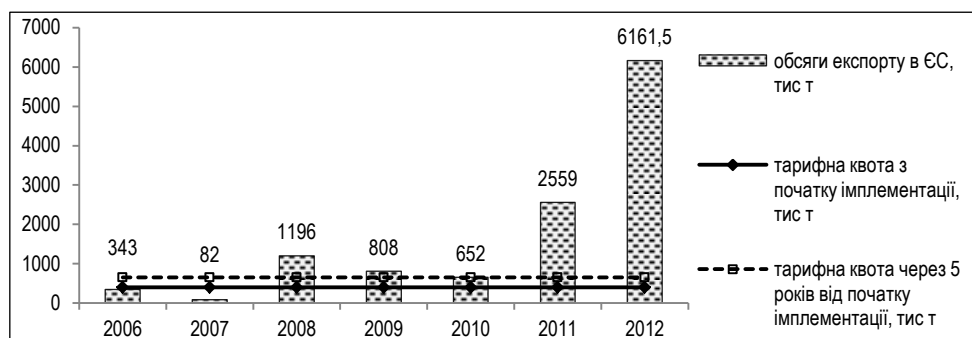

Рис. 3. Обсяги експорту кукурудзи з України в ЄС у 2006–2012 рр. та розмір річної тарифної квоти, тис. т

Джерело: побудовано за даними Держстату України: Експорт-імпорт окремих видів товарів за країнами світу за січень–грудень 2006 р. – січень–грудень 2012 р. [Електронний ресурс]. – Доступний з : <<http://www.ukrstat.gov.ua>>.

У межах своїх річних тарифних квот ЄС виділить Україні певні обсяги для ввезення з нульовим тарифом м'ясної продукції, частини молочної продукції, зерна та продуктів його переробки, цукру, меду, часнику, соків, томатної пасти та інших продуктів (наприклад: яловичина – 12 тис. т; сухе молоко – 1,5 тис. т із доведенням до 5 тис. т протягом 5 років від початку імплементації Угоди; вершкове масло – 1,5 тис. т із доведенням до 3 тис. т через 5 років; мед – 5 тис. т із доведенням до 6 тис. т через 5 років; часник – 0,5 тис. т; томатна паста – 10 тис. т; цукор – 20 тис. т).

Для багатьох видів продукції на сучасному етапі розвитку відповідних галузей проблема полягає не стільки у вкрай обмежених обсягах річних квот, стільки у нездатності виконати вимоги щодо якості та безпечності продукції для отримання дозволів на експорт в ЄС. Що стосується продукції тваринного походження, дозвіл від ветеринарних служб ЄС отримано на експорт продукції птахівництва (яєчного порошку та м'яса птиці). За повідомленнями Союзу птахівників України, обсяги експорту м'яса птиці в ЄС становитимуть 20–30 тис. т [4], із них 16 тис. т вітчизняні птахівники зможуть експортувати в рамках безмитної тарифної квоти у разі введення у дію положень щодо ЗВТ з ЄС. У разі відкриття додаткової тарифної квоти для імпорту м'яса птиці з ЄС в Україну в розмірі 10 тис. т тарифна квота ЄС для вітчизняних експортерів збільшиться на 20 т м'яса птиці на рік.

На жаль, виробники свинини, баранини, м'яса ВРХ та молочних продуктів поки що не завершили процедур сертифікації своїх виробництв для експорту в ЄС. Таким чином, основними бар'єрами для розвитку експорту вітчизняної сільськогосподарської продукції на ринки ЄС залишаються нетарифні бар'єри. Технічні, санітарні, фітосанітарні заходи, які застосовують країни ЄС для захисту своїх ринків, можуть стримувати нарощування експорту вітчизняної продукції в рамках виділених Україні квот. Подолання нетарифних бар'єрів для експорту в ЄС, як показав досвід виробників м'яса птиці, вимагатиме спільних зусиль бізнесу та влади для модернізації виробництва, вдосконалення нормативної бази та проведення довготривалих переговорів із відповідними службами ЄС.

Ризики ЗВТ з ЄС. Значні ризики пов'язані з високою вартістю адаптації законодавства України у сфері технічного регулювання до законодавства ЄС. Витрати пов'язані не стільки із законодавчим запровадженням відповідних норм, скільки з впровадженням нових технологій у виробництво, закупівлею відповідного устаткування, навчанням персоналу тощо. Досвід постсоціалістичних країн, що стали членами ЄС, показує, що ці процедури фінансувалися переважно за рахунок ЄС, Світового банку та інших міжнародних організацій. Так, під проект модернізації боєнь для худоби в Угорщині Світовий банк виділив 41 млн дол. США, на компонент санітарних і фітосанітарних стандартів у рамках проекту розвитку експорту Польщі було витрачено 71 млн дол. США.

Що стосується ризиків, пов'язаних зі зміною торговельних режимів, найбільші застереження у зв'язку зі створенням ЗВТ з ЄС виникають щодо товарів м'ясної групи (м'ясо та продукти його переробки), що виявилися найбільш чутливими до зниження митних тарифів і рівня нетарифного захисту після вступу України до СОТ. Існують застереження щодо овочів та фруктів і молочних продуктів.

Розглянемо, наприклад, ринок свинини. Експортний потенціал країн ЄС у 1,5–2 рази перевищує місткість внутрішнього ринку свинини України. Таким чином, виробники країн ЄС не мають обмежень для розширення експорту свинини в Україну, і будь-яке послаблення тарифного захисту ринку свинини України (зниження або скасування ввізного мита, або введення квоти для ввезення свинини за зниженням або нульовим тарифом) сприятиме зростанню експорту з ЄС на величину, що відповідає обсягу тарифної квоти. Тарифна квота на імпорту з ЄС становить 10 тис. т, що приблизно дорівнює імпорту з ЄС за один квартал (11 тис. т було імпортовано за І кв. 2013 р.). Тобто можна очікувати зростання імпорту свинини з ЄС приблизно на 20%, що може відбуватися за рахунок інших експортерів.

З іншого боку, для української сторони принциповим є встановлення квоти для вивезення свинини в ЄС на рівні 20 тис. т.

Після підписання угоди про ЗВТ з ЄС також можна очікувати збільшення імпорту в Україну фруктів та овочів з країн ЄС. Чинна ставка митного тарифу для помідорів, цибулі, капусти, столового винограду, яблук (у період з 1 квітня по 30 листопада) знизиться на 50% протягом 5 років. З огляду на зазначені ризики виробники овочів та фруктів потребуватимуть державної підтримки, насамперед створення інфраструктури для зберігання продукції і оптової торгівлі – фрукто- та овочесховищ і оптових ринків.

Режими торгівлі сільськогосподарськими товарами з країнами МС/ЄЕП. Україна вже має ЗВТ з країнами – членами ЄЕП (з окремими вилученнями). Митний союз є значно більш жорсткою формою регіональної інтеграції порівняно із зоною вільної торгівлі. Будь-який митний союз передбачає утворення єдиної митної території та створення міждержавного органу для проведення зовнішньоторговельної політики. Митний контроль товарів, призначених для ввезення у країни – члени союзу, здійснюється на зовнішніх кордонах країн митного союзу. У взаємній торгівлі між державами митного союзу не застосовуються ввізні мита, заборони чи обмеження, ставка ПДВ і розмір акцизів є нульовими. Уніфікується митне законодавство, законодавство щодо технічного регулювання, санітарного і ветеринарного контролю.

Значно нижчий поточний рівень тарифного захисту України порівняно з ЄС та Російською Федерацією створює несприятливі стартові умови для регіональної інтеграції. Існує значна різниця у рівнях тарифного захисту між Україною та Митним союзом. Ця різниця збереглася і після вступу Російської Федерації до СОТ, хоча після приведення митних режимів МС у відповідність із зобов'язаннями РФ перед СОТ тарифний захист країн МС дещо послабився. Вступаючи до СОТ, Російська Федерація взяла на себе зобов'язання знизити середню ставку імпорتنих мит до 7,8% із чинних до вступу 10% на всю продукцію, у тому числі на сільгосппродукцію – до 10,8% із чинних 13,2%, на промислові товари – до 7,3 із 9,5% [5].

У табл. 1 наведено ставки ввізного мита на окремі сільськогосподарські товари в Україні і зв'язані тарифи РФ на дату вступу в СОТ і в кінці перехідного періоду.

Таблиця 1
Ставки ввізного мита на окремі сільськогосподарські товари в Україні та зв'язані тарифи Російської Федерації на дату вступу до СОТ і в кінці перехідного періоду

Товарна позиція УКТЗЕД	РФ після вступу до СОТ		
	Україна	Зв'язаний тариф РФ на дату вступу до СОТ	Зв'язаний тариф РФ на кінець перехідного періоду
0202100000 М'ясо великої рогатої худоби, заморожене: туші та половини туші	15%	15%	
0202100009 Інші	15%	55%	55% або 27,5% у разі скасування тарифної квоти
0203111001 Свинина свіжа, охолоджена або заморожена: туші та напівтуші	12%	65%	25%
0207 М'ясо та їстівні субпродукти свійської птиці	12 – 15%	80%	37,5% у разі скасування тарифної квоти
0405 Масло вершкове	10%	20%, але не менше ніж 0,29 євро за 1 кг	15%, але не менше ніж 0,22 євро за 1 кг
0406 Сири всіх видів і кисломолочний сир	10%	20%, але не менше ніж 0,4 євро за 1 кг	15%, але не менше ніж 0,3 євро за 1 кг
0702 Помідори	10%	15–18%, але не менше ніж 0,08–0,12 євро за 1 кг (залежно від сезону)	10–15%, але не менше ніж 0,053–0,08 євро за 1 кг (залежно від сезону)
160100 Ковбаси	15%	20%, але не менше 0,4 євро за 1 кг	0,25 євро за кг

Джерело: складено за даними: Митний тариф України. Додаток до Закону України "Про Митний тариф України" від 5 квітня 2001 р. № 2371-III [Електронний ресурс]. – Доступний з : <<http://zakon1.rada.gov.ua/laws/>>; Report of the working party on the accession of the Russian Federation. Schedule CLXV – The Russian Federation. Addendum WT/ACC/RUS/70/Add.1 17 November 2011 [Електронний ресурс]. – Доступний з : <<http://www.wto.org/>>.

За переважною кількістю товарних позицій сільськогосподарських груп товарів ставки, які застосовуються в Україні, значно нижчі, ніж зв'язані тарифи на товари груп 1-24 Російської Федерації, які набули чинності при вступі РФ до СОТ, і зв'язані ставки імпортного мита в кінці перехідного періоду.

Крім того, для захисту ключових продуктових ринків (яловичини, свинини, м'яса птиці) країни митного союзу використовують імпортні квоти, рішення щодо обсягів яких приймаються в МС щорічно. Після вступу Росії до СОТ і відповідних змін у торговельних режимах МС тарифні квоти були збережені. Обсяги продукції, що потрапляють у квоту, обкладаються такими зборами: 15% для яловичини, 25% для м'яса птиці і 0% для свинини. А обсяги поставки за рамками квот підпадають під загорджувальний тариф: 55%, 65 і 80% відповідно.

Перспективи торгівлі з країнами МС/ЄП. Слід відзначити, що сільськогосподарський експорт у країни ЄС розвивається більш динамічно, ніж експорт у країни МС (рис. 1, 4).

У 2011 р. у структурі вітчизняного сільськогосподарського експорту до МС найбільшу частку (18%) займала товарна група "04: молоко та молочні продукти". Обсяги експорту молока та молочних продуктів до 2012 р. зростали, зокрема, у 2011 р. вартість експорту товарів цієї групи в РФ зросла на 11%. У 2012 р. частка молочних продуктів у товарному сільськогосподарському експорті в країни МС зменшилася до 14,5% в результаті відомих подій на ринку сирів. Какао і продукти з какао займають другу позицію у структурі експорту товарів сільськогосподарських груп (17%), і їхній експорт до РФ зростав динамічно до 2011 р. (збільшився на 19,8% у 2011 р.), проте в результаті введення РФ, а потім і іншими країнами МС захисних заходів з 2011 р. припинив зростання.

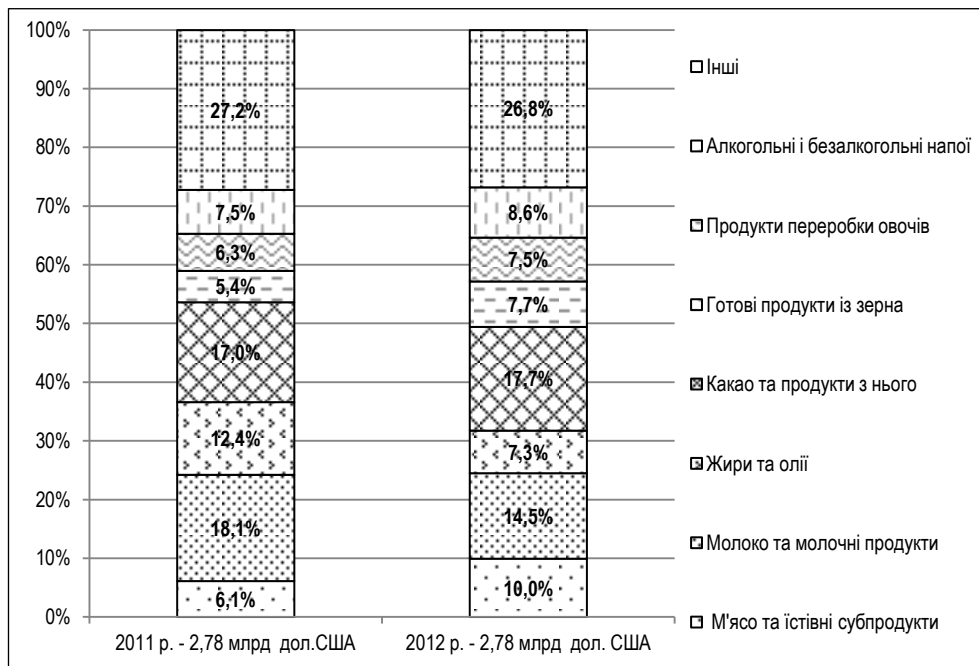

Рис. 4. Структура експорту сільськогосподарських товарів до країн Митного союзу, 2011–2012 рр., %

Джерело: побудовано за даними Держстату України. Країни за товарною структурою зовнішньої торгівлі на 2 зн. УКТЗЕД за січень–грудень 2011 р. – січень–грудень 2012 р. [Електронний ресурс]. – Доступний з : <<http://www.ukrstat.gov.ua>>.

Привертає увагу факт, що всі продукти українського сільськогосподарського експорту перебувають у зоні ризику. Після введення країнами МС захисних заходів при

імпорту з України карамелі і цукерок із вмістом какао тільки за друге півріччя 2011 р. вітчизняні виробники недоотримали 2,1 млн дол. США експортного виторгу, а в результаті введення Російською Федерацією обмежень на імпорт сирів за 9 міс. 2012 р. було недоотримано 68 млн дол. США експортного виторгу. Про масштаби впливу торговельного конфлікту між Росією та Україною на світову торгівлю сирами свідчить факт, що Україна входить до четвірки найбільших експортерів сиру (слідом за ЄС, Новою Зеландією та Австралією), а Росія – найбільший імпортер сиру.

Виникає питання, чи гарантує вступ України до МС збереження або збільшення обсягів її традиційного продовольчого експорту? Відповідь на це питання негативна, адже перспективи сільськогосподарського експорту в країні МС звужуються за рахунок:

- політики імпортозаміщення країн МС (у тому числі на ринках молока і молочних продуктів, м'яса і м'ясних продуктів);
- конкурентних переваг інших експортерів на ринках МС (зокрема, білоруських сирів, для виробництва яких використовується молочна сировина, що на 80% надходить з крупнотоварних молочних ферм).

Можливі зміни торговельних режимів з МС/ЄП у разі створення ЗВТ з ЄС.

У разі підписання Угоди про Асоціацію між ЄС та Україною ймовірним є розширення переліку обмежувальних торговельних заходів щодо імпорту товарів з України на територію МС/ЄП. Перспективи розширення переліку обмежувальних заходів з огляду на можливе підписання Угоди про асоціацію з ЄС значною мірою стосуються товарів агропродовольчої групи (коди 1-24 УКТ ЗЕД). У зоні ризику введення обмежень торгівлі опиняться (і вже перебувають) усі товарні позиції сільськогосподарського експорту в Російську Федерацію. Насамперед це тверді сири, інші молочні продукти, м'ясо птиці, свинина, яловичина, м'ясні продукти, какао та продукти з нього. Ці товари формують критичну групу сільськогосподарських товарів щодо експорту в країні МС/ЄП.

Підставами для введення обмежень найбільш імовірно буде не те, що виробникам Російської Федерації буде завдано шкоди від зростання імпорту з України, а те, що вітчизняна продукція не відповідає технічним регламентам Митного союзу. Таким чином проти вітчизняного сільськогосподарського експорту будуть застосовуватися не антидемпінгові, захисні або компенсаційні заходи, а заборони на ввезення продукції від окремих виробників.

Такі заходи вже застосовувалися на ринках твердого сиру та м'яса у період активізації переговорів щодо укладання Угоди про асоціацію між ЄС та Україною протягом 2011 р. та 2012 р., отже, не виключено, що у разі підписання Угоди про асоціацію між ЄС та Україною до них вдадуться знову.

Узагалі товари тваринного походження є найбільш ризикованими щодо доступу на ринок Російської Федерації з огляду на суворі вимоги технічних регламентів РФ та відповідних проектів технічних регламентів ЄврАзЕС "Про безпеку м'яса і м'ясної продукції" та "Молоко і молочна продукція".

Масштаби потенційних втрат для торгового балансу України від уведення обмежувальних заходів щодо товарів критичного експорту продуктів тваринного походження до країн ЄП можна оцінити на основі даних щодо вартості експорту цих товарів у країні ЄП у 2012 р. (табл. 2). Якщо врахувати, що загальна вартість експорту цих товарів до країн МС/ЄП становить 613,3 млн дол. США, то враховуючи тенденції минулих торговельних воєн, коли під заборону потрапляли до 70% експортованої продукції цих галузей, Україна може втратити 430 млн дол. США експортного виторгу.

Не виключені також обмеження на ввезення виробів із какао, хлібобулочних виробів, продуктів переробки овочів та фруктів, алкогольних та безалкогольних напоїв.

Крім того, у зв'язку із введенням Україною спеціального податку на імпорт автомобілів відповідно до ст. 12.5 Угоди про захисні заходи Російська Федерація повідомила СОТ [6] про намір уведення додаткового мита в розмірі 0,1 євро за 1 кг на шоколад та інші кондитерські вироби із вмістом какао. З урахуванням, що обсяги експорту цих товарів на територію Російської Федерації у 2012 р. становили 104 тис. т, втрати вітчизняних експортерів становитимуть 13 млн дол. США експортного виторгу щорічно.

Таблиця 2

Вартість експорту м'ясо-молочних товарів до країн МС/СЄП у 2012 р.

Товар/країна-імпортер	Обсяг експорту з України, 2012 р., тис. т	Вартість експорту з України, 2012 р., тис. дол. США
<i>М'ясо ВРХ свіже або охолоджене</i>		
Російська Федерація	8,64	40931,81
<i>М'ясо ВРХ морожене</i>		
Російська Федерація	5,85	26392,64
Казахстан	1,40	6104,89
<i>Свинина, свіжа, охолоджена або морожена</i>		
Російська Федерація	19,82	90927,81
Казахстан	0,241	1115,052
<i>М'ясо та істивні субпродукти свійської птиці, свіжі, охолоджені або морожені</i>		
Російська Федерація	31,041	68872,88
Казахстан	20,98	37432,49
<i>Тверді сири</i>		
Російська Федерація	56,093	306427,1
Казахстан	63,9	35067,8
Разом вартість експорту		613272,47

Джерело: складено за даними Держстату України: Країни за товарною структурою зовнішньої торгівлі на 2 зн. УКТЗЕД за січень–грудень 2012 р. [Електронний ресурс]. – Доступний з : <<http://www.ukrstat.gov.ua>>.

Таким чином, загальні втрати експортерів від уведення обмежень на торгівлю сільськогосподарськими товарами країнами МС/СЄП у разі підписання Угоди про Асоціацію між ЄС та Україною можуть перевищити 440 млн дол. США.

Висновки

1. Значно нижчий поточний рівень тарифного захисту України порівняно з ЄС створює дискримінаційні стартові умови для регіональної інтеграції. У разі ж приєднання України до МС Російської Федерації, Казахстану та Білорусі виникне протиріччя між необхідністю підвищення рівнів тарифного захисту за значною кількістю товарних груп і зобов'язаннями України перед СОТ щодо зв'язування рівнів тарифного захисту. Відмова України від зроблених нею поступок щодо доступу на внутрішній ринок вимагатиме відповідної компенсації країнам – членам СОТ, котрі через це зазнають впливу, що вплине на суспільний добробут. Також у разі підвищення рівня тарифного захисту України до рівня захисту МС зросте вартість імпорту із третіх країн, що стимулюватиме зростання інфляції.

2. Створення ЗВТ з ЄС лише частково усуває несиметричність торговельних режимів. Із 9699 тарифних ліній ЄС тільки 8674 будуть лібералізовані одразу після запровадження ЗВТ, ще 732 – протягом періоду від 1 до 7 років, а на 362 тарифні лінії будуть встановлені тарифні квоти, з них переважна кількість (339) ліній представляють сільськогосподарські товари. Це означає, що тарифні квоти встановлюються на 15% тарифних ліній сільськогосподарських товарів. Несиметричність торговельних режимів між ЄС та Україною буде зменшена за рахунок:

- надання Україні безмитного доступу до ринків окремих товарів у межах тарифних квот;
- досягнення домовленості щодо права України застосовувати спеціальні захисні заходи або додаткові умови лібералізації торгівлі щодо найбільш чутливих товарів;
- відмови ЄС від використання експортних субсидій у двосторонній торгівлі з Україною.

3. Для сільського господарства існують застереження щодо:

- незначного обсягу імпорتنих квот ЄС для безмитного ввезення продукції з України та далеко не повного охоплення товарної номенклатури сільськогосподарської продукції;
- неспроможності більшості вітчизняних виробників задовольнити технічні, санітарні, фітосанітарні умови для експорту своєї продукції на ринки ЄС,

що перешкоджатиме нарощуванню експорту вітчизняної продукції в рамках виділених Україні тарифних квот;

с) послаблення позицій вітчизняних виробників м'яса та м'ясних продуктів, овочів та фруктів у результаті зростання імпорту з ЄС.

4. Торгівля сільськогосподарськими товарами з країнами МС розвивається менш динамічно, ніж з країнами ЄС, а найбільш перспективні для експорту товари перебувають у зоні ризику з огляду на:

а) проблеми технічного регулювання;

б) впровадження програм підтримки виробництва цих товарів у МС;

с) конкуренцію з третіми країнами на ринках МС.

5. Саме проблеми технічного регулювання будуть основними як у торгівлі з МС, так і в торгівлі з ЄС у найближчій перспективі. Для виходу української продукції на ринок РФ та ЄС українській стороні потрібно адаптувати існуючі вимоги до безпеки харчових продуктів до вимог, що пред'являються як Росією, так і Європейським Союзом. У будь-якому випадку доступ до ринку третіх країн потребує значних інвестицій на забезпечення відповідності технічному регулюванню, а також санітарним і фітосанітарним нормам цих країн.

6. У разі створення ЗВТ між ЄС та Україною можливим є застосування Митним союзом обмежувальних торговельних заходів, зокрема щодо агропродовольчих товарів:

а) введення країнами МС нетарифних обмежень на імпорт з України товарів, які становлять найбільшу частку в українському експорті (сирів, олій, курятини, свинини, яловичини, алкогольних та безалкогольних напоїв, кондитерських виробів);

б) введення МС захисних заходів у вигляді додаткового мита на товари українського експорту (кондитерські вироби).

Загальні втрати експортерів від введення країнами МС/ЄП обмежень на торгівлю сільськогосподарськими товарами у разі підписання Угоди про Асоціацію між ЄС та Україною можуть перевищити 440 млн дол. США.

Список використаних джерел

1. Система світової торгівлі ГАТТ/СОТ в документах. – К. : УАЗТ, 2000. – С.47–48.
2. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським союзом та його державами-членами, з іншої сторони [Електронний ресурс]. – Доступний з : <<http://comeuroint.rada.gov.ua/komevoint/doccatalog/document?id=56219>><http://comeuroint.rada.gov.ua/komevoint/doccatalog/document?id=56219>>.
3. World Tariff Profiles 2012. Printed by WTO Secreteriat [Електронний ресурс]. – Доступний з : <http://www.wto.org/english/res_e/booksp_e/tariff_profiles10_e.pdf>.
4. Украина готова начать экспорт мяса птицы в Европу [Електронний ресурс]. – Доступний з : <<http://latifundist.com/novosti/35761-ukraina-gotova-nachat-eksport-myasa-ptitsy-v-evropu>>.
5. Report of the working party on the accession of the Russian Federation. Schedule CLXV – The Russian Federation. Addendum WT/ACC/RUS/70/Add.1 17 November 2011 [Електронний ресурс]. – Доступний з : <<http://www.wto.org>>.
6. Notification under article 12.5 of the Agreement on Safeguards to the Council for Trade in Goods of proposed suspension of concessions and other obligations referred to in paragraph 2 of article 8 of the Agreement on Safeguards [Електронний ресурс] / Russian Federation Council for Trade in Goods Committee on Safeguards. G/L/1032 G/SG/N/12/RUS/1/. – 9 July 2013. – Доступний з : <<https://docs.wto.org>>.

Надійшла до редакції 09.08.2013 р.